

Vek Zygmunta Baumana

Paradoks u vezi sa (sto)godišnjicama i tematskim brojevima leži u tome što znamo da se poduhvati te vrste neretko preduzimaju iz puko ceremonijalnih, eventualno didaktičkih, ili pak kurtoaznih razloga. Kada se piše o velikanima, poznatim i priznatim u toj meri da su njihova dela uvršćena u programe već početnih godina osnovnih studija sociologije, legitimno je zapitati se – ima li uopšte smisla ulaziti u takav poduhvat? Šetnja utabanim stazama retko kada nas vodi ka novim horizontima naučnog otkrića. Bavljenje klasicima, među koje se danas ubrajaju i autori koji su stvarali tokom dvadesetog veka, krije mnoge zamke. One se u sociologiji prepoznaju već decenijama, makar od Mertonove „Istorije i sistematike sociološke teorije“, koja je pledirala za to da se klasici smeste tamo gde obitavaju u prirodnim naukama – u domen istorije ideja, pa do dekonstrukcije klasičnog kanona iz perspektive feminističke i postkolonijalne kritike, koja započinje krajem prošlog veka i od tada se samo zaoštava. Kada god iznova pretresamo klasike, naime, opšta mesta su neizbežna, jer nikada sve važne teme neće biti sasvim pokriveno. Neki aspekti će ostati prenaplašeni, neki pak zanemareni. Ponavljanja je nemoguće je izbeći. To je naprosto usud akademskog stvaralaštva, posebno kada je reč o (re)interpretaciji onoga što nam je prošlost discipline zaveštala. Potaknute željom, a i jednom vrstom esnafske obaveze, da se obeleži vek od rođenja Zygmunta Bauma, a da se pri tom njegovoj sociologiji – i sociologiji o njemu – dâ originalan doprinos, urednice ovoga temata borile su se sa sličnim nedoumicama.

Da li je moguće reći nešto što već nije rečeno, i to u više navrata, o jednom od najčešće citiranih i analiziranih sociologa kasnomoderne sociološke misli? Stvaralačka plodnost, širok dijapazon tema, atraktivan stil pisanja, raskošna misao i osebjuna metodološka ležernost, gde pozitivistička strogost ustupa mesta esejističkom, čine da ime poljskog i međunarodnog klasika bude nezaobilazno u svim istraživanjima koja se bave savremenim društvenim izazovima: globalizacijom, siromaštvom, migracijama, (fluidnim) identitetima, neizvesnim međuljudskim odnosima, potrošačkim društvom, destabilizacijom starih vrednosnih oslonaca. Bauman je tu kada se govori o Holokaustu, kada se piše o moralu, o interkulturalnim odnosima i sudarima civilizacija.

Ipak, urednice su se voljno i rado upustile u ovu, reklo bi se, „nemoguću misiju“, smatrajući da postoje (barem) dva važna aspekta ovog specijalnog broja koja ga čine originalnim. Prvo, u iščekivanju evropske produkcije ponovnog čitanja Baumana povodom sto godina od njegovog rođenja, želele smo da podstaknemo domaće, odnosno regionalne autorke i autore da (nanovo) promišljaju Baumanu i tako održe jednu pomalo zaboravljenu a ipak dosta snažnu nit koja ovog autora povezuje sa (post)jugoslovenskom sociologijom. Za nas u ovom regionu, Bauman nije tek još jedan popularan, čitan i važan sociolog

koji nam je stigao sa Zapada: on za nas ima i posebno značenje, štaviše, mi imamo dodatnog osnova da na njega na izvestan način „položemo pravo“.

Naime, Bauman je kao autor prisutan u srpskoj/jugoslovenskoj društvenoj nauci veoma dugo, još od mnogo ranije nego što je, zahvaljujući emigraciji, postao poznat u anglofonom naučnom svetu. Tome je doprinela i naročita uloga koju je poljska sociologija, kao najrazvijenija i sa najdužom tradicijom u nekadašnjoj socijalističkoj Istočnoj Evropi, igrala u uspostavljanju sociologije kao akademske discipline u posleratnoj Jugoslaviji. U časopisu *Sociologija* Bauman se kao sociološki autoritet pominje već 1966, a više njegovih članaka je, u prevodu sa poljskog, objavljeno tokom 1967. i 1968. godine. Posle političkog i antisemitskog progona kojim je šestoro istaknutih filozofa i sociologa, među kojima i Bauman, izbačeno sa Varšavskog univerziteta 1968. godine, sa Filozofskog fakulteta u Beogradu upućen je predlog da se Bauman, zajedno sa Lešekom Kolakovskim, pozove da dođe u Beograd i pridruži se nastavnom osoblju Fakulteta. Baumanova knjiga *Marksistička teorija društva*, izvorno objavljena 1964, na srpskohrvatski je prevedena 1969. godine, a još jedan rani klasik, *Kultura i društvo*, 1984. godine. Bauman je bio aktivan učesnik kruga oko časopisa *Praxis*, čiji je i član Redakcijskog saveta bio, te Korčulanske letnje škole. Ovo nisu samo manje ili više interesantni historiografski podaci, već nagoveštavaju nešto i o okvirima recepcije Baumana u našoj sredini: budući da mi Baumana poznajemo još iz njegovih marksističkih početaka – koji kod njega nikada nisu sasvim izbrisani – umesto da ga „otkrijemo“ tek kao teoretičara postmodernih identiteta i fluidnog potrošačkog društva, u prilici smo da ga sagledamo potpunije, uravnoteženije i manje se povodeći za modom i površnom popularnošću, čime recepcija Baumana ume da bude obojena na drugim stranama. Utoliko pre mu dugujemo dostojno obeležavanje njegove stogodišnjice.

Druga osobenost ovog temata nalazi se u tome što su, u duhu baumanovske tematski i žanrovski disperzivne sociologije, „koplja ukrstili“ autori i autorke koji dolaze iz različitih akademskih konteksta, disciplina i generacija. Autorski diverzitet naše „baumanovske svite“ otvara mogućnost da Baumana sagledamo iz više ličnih i teorijskih uglova, za šta su se postarali kako veterani sociološke teorije, tako i oni koji dolaze iz srodnih disciplina, ili socioloških subdisciplina. Duhu raznovrsnosti doprinose i različite generacijske distance, koje dodatno potvrđuju da Bauman, polako ali sigurno, od *savremenika* postaje *klasik*.

Na spisku autora našla su se dva nesumnjivo respektabilna regionalna poznavaca Baumanove sociologije – u Srbiji Dušan Marinković, a u Hrvatskoj Maroje Višić. Marinković čitaoce upoznaje sa Baumanovim nasleđem kroz sintezu kako tema i pristupa, tako i javnog angažmana ovog sociologa, prirodno ne razdvajajući te dve dimenzije. Marinković je jedan od najzaslužnijih za to što domaća publika može adekvatno da čita Baumana na srpskom jeziku, a i da ga bolje razume kroz brojne Marinkovićeve publikovane analize. Tako i u ovom radu kolega daje jedan dobro potkovan sinoptički pregled Baumanovog stvaralaštva, akcentujući aspekte koji su kod nas možda malo manje poznati. Marinkovićev rad je važan i zato što osvetljava spone koje Baumana vezuju sa klasično nasleđe, koje se neretko previdaju a neophodne su ako želimo istinski razumeti njegovo shvatanje modernosti.

Višić bira da kroz metaforu o digitalnim nomadima kao savremenim baumanovskim „turistima“ prikaže i kritički razmotri jednu od najvažnijih osa Baumanove sociologije, koja ukršta ekonomski aspekt sa fluidnom dinamikom savremenog načina života, u kojem je sve brzo, prolazno i potrošno – ili makar tako deluje. Višić naglašava vizionarski kvalitet Baumanove teorije, čija elaboracija prethodi eksploziji digitalnog, a opet se izuzetno dobro može primeniti na aktuelni trenutak obeležen vrtoglavim tehnološkim razvojem. Autor tematizuje najvažnije baumanovske pojmove (globalizacija, mobilnost, tehnologije, nejednakosti) na jedan posve dinamičan i osavremenjen način. Takođe, on veoma ilustrativno ističe rizike i, u istinski baumanovskom maniru, dijagnostikuje čitav spektar izazova s kojima se savremeno društvo suočava.

Predstavnice srednje generacije sociologa u Srbiji, Nataša Jovanović Ajzenhamer i Aleksandra Marković, ukrstile su svoje ekspertize – sociološku teoriju (Jovanović Ajzenhamer) i proučavanje prekarijata (Marković) – u tekstu koji se bavi jednom od najvažnijih tema kod Baumana, a to je potrošačko društvo i marginalizacija „nove sirotinje“ upravo kroz perspektivu kaskanja u potrošačkoj trci. Autorke daju sintezu osnovnih Baumanovih postavki o načinu na koji potrošačko društvo funkcioniše, koja su pravila igre i kako su siromašni (u koje spada i prekarijat) unapred osuđeni na gubitak sa dalekosežnim ne samo ekonomskim, već i identitetskim posledicama. U radu je dat i kritički osvrt iz pozicije sociologije koja je „tvrdo“ klasno orijentisana i za koju je Baumanova klasna analiza previše – poigrajmo se rečima - *fluidna*.

U analizu Baumanovog nasleđa upustili su se i mladi sociološki istraživači Danilo Pupovac i Andrija Golubović, donoseći jednu novu, zanimljivu perspektivu iz koje se Bauman ukazuje kao sociolog (neomarksistički definisane) utopije. Ovaj originalni pristup Baumana ne sagledava samo kao dijagnostičara savremene kompleksnosti, što je ubedljivo najčešći pravac analize Baumanovih dela, već otvara pogled i ka potencijalnim razrešenjima surovosti savremenog kapitalističkog života. Kolege su Baumanov teorijski okvir primenili na aktuelne studentske proteste u Srbiji i time zorno pokazali kako relevantnost Baumana danas, tako i snagu argumentacije da utopizam samo jednim delom znači udaljavanje od realnosti, dok na drugom nivou može biti preludijum za pravedniju budućnost.

Pogled na Baumana dat je i iz disciplinarno drugačije pozicije – Stefan Mičić je predstavio inherentno filozofsku analizu Baumanove (postmoderne) etike, upućujući izazov sociološkoj poziciji uz pomoć Kantove deontološke etike koju Bauman nominalno sledi, ali uz jasna odstupanja. Posebno važan deo Mičićeve analize su Baumanovi argumenti kojima on nastoji da pobije tradicionalno dirkemovsko shvatanje morala. Budući da Bauman nije ime koje se često sreće kada je reč o (sociološkoj, a pogotovo filozofskoj) literaturi posvećenoj etičkim temama, ovaj rad predstavlja značajan originalan doprinos domaćoj nauci i to i filozofiji i sociologiji.

Na kraju, tematski malo udaljenije, ali i dalje veoma relevantno za Baumanovu sociologiju, Ana Nešić Tomašević i Branislav Filipović tematizuju bliskoistični konflikt iz perspektive Baumanove sociologije identiteta. Budući

da je pitanje globalizacije i (kraha) prostornog i nacionalnog identiteta važan deo Baumanove ostavštine, analiza izraelsko-palestinskog sukoba je odličan teorijski i analitički eksperiment za (pre)ispitivanje dometa Baumanovog shvatanja konflikta u fluidnom društvu. Imajući u vidu važnost Holokausta kako za biografiju, tako i za teorijski korpus Zigmunta Baumana, problematizovanje ovog osetljivog političkog pitanja bez sumnje ima svoje mesto u tematu posvećen njegovom jubileju.

* * *

Na kraju moramo da istaknemo da smo ovu *nemoguću misiju* učinile mogućom prvenstveno zahvaljujući kolegijalnom razumevanju i podršci urednice časopisa, Ane Pajvančić Cizelj, kojoj se najsrdačnije zahvaljujemo, kao i koleg/inicama koji su ljubazno prihvatili da recenziraju pristigle radove. Naravno, najveći saborci u misiji ponovne interpretacije sociološkog velikana bili su autori i autorke, kojima se zahvaljujemo na entuzijazmu i predanosti borbi da se očuva misao jednog od najvećih mislilaca druge polovine dvadesetog veka. Odgovor na pitanje da li je misija uspela i da li je temat izbegao makar neku od zamki predočenih na početku ovog uvodnika prepustićemo čitateljstvu.

Urednice specijalnog broja:
Nataša Jovanović Ajzenhamer
Ivana Spasić
Univerzitet u Beogradu –
Filozofski fakultet